

УДК 811.161.2`38

Воронюк І. О.

канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

## **ЖАНРОВЕ РОЗМАЇТТЯ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ТЕКСТУ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ**

У сучасній українській лінгвістиці існує чимало теоретичних праць, присвячених стилістиці української літературної мови на кожному етапі її розвитку (А. Коваль, З. Мацюк, В. Німчук, В. Передрієнко, М. Пещак, М. Пилинський, В. Русанівський). В умовах незалежної України, коли українська мова набула конституційно закріпленого статусу державної, вивчення офіційно-ділового стилю особливо актуальне, зокрема з ракурсу комунікативістики. Об'єктом цього дослідження є офіційна комунікація з точки зору мовних форм, за допомогою яких вона відбувається; а предметом – її жанрові особливості. Мета – висвітлити в діахронії основні жанрові різновиди офіційних текстів засобами української мови.

Розвиток офіційно-ділової комунікації завжди пов'язаний із розвитком державності. Для історії нашого народу під час княжої доби (часи Київської Русі X - XIII ст. та Галицько-Волинського князівства XIII - XIV ст.) основними її джерелами є акти (міжнародні договори, зокрема з Візантією), княжі зведення, правові кодекси, церковні устави тощо), договори руських князів із греками, а також зведення світських законів Ярослава Мудрого "Руська правда", у якому відбиті юридичні норми X - XI ст., твір Нестора Літописця "Повість минулих літ", уривки з яких виявляють свою наближеність до ділового письма, яка відчувається і в переліках племен, якими керував князь Олег та підкорив князь Ігор, і в описі оброків, данини, ловищ, погостів, установлених княгинією Ольгою.

У XIV ст. виникла грамота як спеціальний жанр, що відрізняється від інших писемних пам'яток свого часу суспільним призначенням і умовами створення (дарчі, купчі, продажні, заставні, роздільні, підтвердні, присяжні, поручні, договірні, або угоди). З 1529 р. скрізь в Україні постають актові книги – гродські і земські, зразком для яких були чеські актові книги. Документи (акти) к. XVI - I пол. XVII ст. відзначені наявністю формуляра, що дає змогу відрізнити скарги від розпоряджень чи повідомлень державної влади тощо, та чіткою структурою. У XVII ст. значно розширюється коло ділових документів, що складалося під впливом берестейської унії 1596 р.,

з'являються цілі томи юридичної літератури. Яскравою пам'яткою ділового письма I пол. XVII ст. також є "Реєстр всього війська Запорізького", створений гетьманською канцелярією 1649 р. З часів Хмельниччини зростає диференціація документальних джерел. Застосування офіційно-ділового стилю української мови було обмежене за часів Речі Посполитої, однак все більшого поширення набувала ділова актова мова, а також листування гетьманської та полкових і сотенних канцелярій Запорізької Січі, універсали, грамоти, які поклали початок новому офіційно-діловому мовленню.

У XVIII ст. під впливом російського справочинства провідним розпорядчим документом стає указ. Наказ як розпорядчий документ спочатку з'являється в побуті, а згодом починає використовуватися і в суспільно-політичній сфері. У цьому ж столітті з'являється й розвивається процесуально-юридична та канцелярська документація. Приєднання до Росії, скасування гетьманства поклали край українській державності, що позбавляло українську літературну мову можливості здійснювати важливі суспільні функції й вільно розвивати такі свої стилі, як офіційно-діловий, науковий, публіцистичний.

Отже, зародившись наприкінці XIX ст., офіційно-діловий стиль активно розвивався на початку XX ст. Новітня історія ділового спілкування українською мовою починається з 20-х рр. XX ст. на тлі суспільно-політичних зрушень в Україні: щоденники, листи, мемуари українських діячів XIX - XX ст., акти й ін. документи установ УНР, Української держави гетьмана Скоропадського та ЗУНР, документальні матеріали політичної еміграції, словники для ділових людей. У 40-80-ті рр. ділова українська мова обслуговувала лише деяку політичну та ідеологічну літературу, законодавчі акти, адже перебувала під тиском російської мови (або її вживання, або вплив на мовні конструкції). З 80-х років у офіційно-діловому стилі виокремлюють такі підстили: законодавчий (закони, укази, статuti, постанови); дипломатичний (конвенції, комюніке, ноти, протоколи); адміністративно-канцелярський (накази, інструкції, розпорядження, заяви, звіти). Від 90-х рр. вийшло друком багато нових словників, довідників, посібників, було запроваджено курс "Українська ділова мова" у ЗВО, курси ділової мови для працівників установ, розроблено низку відповідних програм на радіо й телебаченні. Сьогодні діловий дискурс, що актуалізується у кількох основних сферах: менеджмент, політика, економіка, – репрезентований такими жанрами, як парламентські слухання, обговорення законопроектів і постанов, передвиборні програми депутатів, економічні студії та диспути, публічні виступи економістів, опитування громадської думки та референдуми, анкета, специфікація, прайс-лист, бізнес-план тощо.